

*Яскрава зірка падає у прірву,
з якої вже немає воротя...*

ІРИНА ДМИТРІВНА ЗВЕРЄВА – ФУНДАТОР СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ

Кожна із галузей наук пишається своїми першопрохідцями, які проторювали шлях іншим. Однією із таких наукових постатей в соціальній педагогіці та соціальній роботі України є її фундатор Ірина Дмитрівна Зверєва (30 травня 1952 – 1 грудня 2013) – доктор педагогічних наук, професор, Заслужений працівник соціальної сфери України, академік Міжнародної академії політичних і суспільних наук, головний науковий співробітник лабораторії соціальної педагогіки Інституту проблем виховання НАПН України, координатор Українського офісу Християнського дитячого фонду (1998–2005 рр.), керівник наукової школи, автор численних посібників, методичних рекомендацій, програм та інших наукових праць.

Професійне становлення Ірини Дмитрівни Зверєвої розпочалося у 1976 році, коли вона завершила навчання у Київському державному університеті імені Тараса Шевченка за спеціальністю «філолог, викладач російської мови і літератури». У 1985–1986 рр. здобула освіту в аспірантурі Академії педагогічних наук СРСР. Саме тут були закладені фундаментальні методологічні основи наукової діяльності під керівництвом відомих учених – Г. Філонова, В. Огородникова, І. Мар'єнко, І. Видріна [1, с. 91]. По завершенню навчання в аспірантурі і захисту кандидатської дисертації (м. Москва) І.Д. Зверєва перебувала на посадах молодшого науковця, наукового, старшого наукового співробітника в Українському науково-дослідному інституті педагогіки.

З 1992 по 1998 рр. Ірина Дмитрівна обіймала посади старшого викладача кафедри соціальної педагогіки Київського педагогічного коледжу при Київському університеті імені Тараса Шевченка. Протягом 1997–1998 рр.

працювала доцентом кафедри соціальної педагогіки факультету соціології та психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Разом з Ларисою Григорівною Коваль, І.Д. Зверева були одними з перших викладачів дисципліни «Соціальна педагогіка» в Україні. У цей період нею «було обґрунтовано необхідність професії соціального педагога та підготовки таких фахівців у вищих навчальних закладах; розроблено основні документи для організації навчального процесу, а саме: концепція підготовки фахівців цієї спеціальності, навчальні плани, навчальні програми з провідних дисциплін (соціальної педагогіки, методики соціальної роботи), програма організації педагогічної практики студентів. У 1997 р. разом з Л. Коваль, С. Хлебик, І. Зверевою підготовлено перший навчальний посібник в Україні з соціальної педагогіки» [1, с. 91].

У 2000 р. Ірина Дмитрівна захистила докторську дисертацію «Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю в Україні». Це була перша дисертація захищена в Україні на тему соціальної роботи/соціальної педагогіки. З 2003 р. вона була головним науковим співробітником лабораторії соціальної педагогіки Інституту проблем виховання АПН України. На базі лабораторії та під науковим керівництвом Ірини Дмитрівни було захищено понад десяток наукових робіт, що стосувалися теоретичного обґрунтування та практичного вирішення різних соціальних та соціально-педагогічних проблем. Серед її відомих учнів: доктори педагогічних наук – О.В. Безпалько (2007), Ж.В. Петрочко (2011); кандидати педагогічних наук – Н.В. Заверико (1992), Л. Буніна (2005), З.П. Бондаренко (2008), С.В. Терницька (2008), Л.Г. Ковальчук (2009), Т.М. Лесіна (2009), З.П. Кияниця (2010), В.П. Лютий (2010), Н.І. Міщенко (2011), Т.В. Журавель (2012) [1, с. 94; 4].

З 2007 Ірина Дмитрівна обіймала посаду професора кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти Інституту психології і соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка. У цьому ж році

закінчила факультет теорії та історії мистецтва Національної академії образотворчого мистецтва й архітектури, здобула кваліфікацію «Мистецтвознавець, критик». Завдяки І.Д. Зверевій та за її «безпосередньої участі та підтримці українська соціальна педагогіка й соціальна робота отримали визнання на міжнародному рівні, постійно збагачувалися новим змістом, спрямовувалися на розв'язання найбільш складних соціальних проблем і завдань: влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, у сімейні середовища; створення й розвиток нових типів сімейних середовищ (Дитячих будинків сімейного типу, сімейно зорієнтованих будинків, прийомних сімей), їх науково-методичний та соціальний супровід; створення інтегрованих соціальних служб для вразливих категорій сімей; розробку та впровадження у практику інноваційних технологій роботи з дітьми й молоддю груп ризику, профілактики торгівлі людьми; компетентну підготовку майбутніх фахівців соціальної сфери у вищих навчальних закладах» [6].

Підтвердженням цього є той факт, що з 1992 по 1997 рр. вона перебувала на посаді заступника директора Українського державного центру соціальних служб для молоді, «виконуючи методологічну підтримку та здійснюючи певні управлінські функції стосовно цілої системи соціальних служб в Україні, кількість яких сягала майже 1000 (відповідно до числа районних та міських рад)» [1, с. 91; 2]. З цього часу соціально-педагогічна робота стала її покликанням. Нею вперше було розроблено «методологічні, теоретичні, методичні основи соціальної роботи з дітьми та молоддю, що знайшло практичне впровадження в інноваційних формах і методах роботи служб, організації й проведенні тренінгів для спеціалістів із соціальної роботи, представників неурядових організацій, державних службовців. За її ініціативи в Україні вперше було підготовлено та видано разом із співробітниками Українського державного центру соціальних служб для молоді» методичні

рекомендації для фахівців соціальної сфери щодо організації різних напрямів соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю [1, с. 91].

У 1992 р. Ірина Дмитрівна долучилася до створення та міжнародного визнання української фахової спільноти – Українська асоціація соціальних педагогів та спеціалістів із соціальної роботи, яка у 1994 р. стає повноправним членом Міжнародної Федерації соціальних робітників (IFSW). З 2003 року І.Д. Зверева стає головою Асоціації, ініціює розробку національного Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України відповідно до світових стандартів.

Перебуваючи на посаді координатора Українського офісу Християнського дитячого фонду нею було реалізований вагомий для розвитку соціальної педагогіки та соціальної роботи в Україні міжнародні проекти: «Соціальна освіта в Україні», «Надання соціальних послуг дітям та сім'ям в громаді», за підтримки Дирекції з питань розвитку та співробітництва Швейцарії, «Партнерство заради покращення якості соціальних послуг і профілактики ВІЛ/СНІДу в контексті соціальної освіти в Україні» за підтримки програми розвитку інституційного партнерства Європейського Союзу, «Інновації в роботі з ресоціалізації неповнолітніх, засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі» в партнерстві з Міжнародним фондом «Відродження» [1, с. 92-93].

Співпрацювала з міжнародними та вітчизняними благодійними організаціями: головний консультант з науково-методичного забезпечення проекту ТАСІС, Представництва благодійної організації «Кожній дитині» (Велика Британія) в Україні; виконавчий директор Українського фонду «Благополуччя дітей», а з 2011р. – голова Правління фонду; залучений експерт у МБО «Надія і житло для дітей», Holt International та ін. [1; 2]. У тісному зв'язку працювала з відомими зарубіжними колегами: Андрієм

Володимировичем та Елен Муравйовую-Апостол (представники Міжнародної Федерації соціальних працівників), Білом Райном, професором школи соціальної роботи Мак Гілом Університету Канади, Ендрю Роджерсом, спеціалістом із питань громадського здоров'я Манчестерського Університету Великої Британії, Робом Ван Паже, міжнародним консультантом (Нідерланди) та ін. [1].

Входила до редакційних колегій фахових видань: журналів «Соціальна педагогіка: теорія та практика», «Практична психологія і соціальна робота», «Шлях освіти». Слідуючи своїм широким інтересам працювала членом докторських спеціалізованих вчених рад за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка в Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка та в Інституті проблем виховання НАПН України, була членом міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук НАПН України за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка.

І.Д. Зверєва автор понад 200 наукових праць, серед них: 16 підручників, навчальних і методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, понад 50 методичних посібників та тренінгових курсів, понад 40 статей у наукових збірниках та журналах. Головний редактор та автор статей першого в Таджикистані енциклопедичного словника із соціальної роботи (Социальная работа: Таджикско-русский краткий энциклопедический словарь / Т. Алексеенко, Д. Бахромбеков, Г. Бекназарова, И. Зверева, Ш. - Шосмобулаев и др. ; под общ. ред. И. Зверевой. – Душанбе: ЮНИСЕФ, из- д. ТНУ, 2010) та аналогічного видання в Україні – Енциклопедії для фахівців соціальної сфери.

Ірина Дмитрівна Зверєва присвятила життя розбудові системи соціальної та соціально-педагогічної роботи в Україні. Здобула визнання в своїй галузі як науковець-теоретик, міжнародний експерт, менеджер, педагог тощо. Працюючи в Державній соціальній службі для молоді, міжнародних та українських

громадських організаціях, вищих навчальних закладах, Національній академії педагогічних наук України, у редколегіях спеціалізованих видань, Ірина Дмитрівна суттєво вплинула на структуру, зміст і підходи в діяльності державної системи соціальних служб, на запровадження інноваційних практик й інструментів соціальної, психологічної та соціально-педагогічної допомоги, на галузеву освіту, напрямки галузевих та міждисциплінарних досліджень [2].

У пам'яті колег, докторантів, аспірантів Інституту проблем виховання НАПН України Ірина Дмитрівна залишилася як «талановита педагог-організатор, надзвичайно людяна і щедра на добро», життєрадісна й незабутня людина, яка «завжди була в гущі професійного життя й спілкування, мала незаперечний авторитет у науці, серед освітян та практиків, докторантів, аспірантів і тих, хто прагнув стати справжнім фахівцем у галузі педагогіки, соціальної педагогіки й соціальної роботи» [6]. До характерних рис І.Д. Зверєвої варто віднести її невичерпне життєлюбство, комунікабельність, здатність перебувати в епіцентрі вирішення соціальних та наукових проблем. Вона зробила вагомий внесок у розвиток освіти в галузі соціальної та соціально-педагогічної роботи від самих її витоків і до останніх днів життя.

20 травня 2015 року в Києві відбулися перші соціально-педагогічні читання імені Ірини Дмитрівни Зверєвої.

Основні публікації І. Д. Зверєвої [5]:

1. Зверєва І. Д. Книга для батьків: Посібник до тренінгового курсу «Підготовка кандидатів у прийомні батьки та батьки-вихователі» у 3-х ч. / За заг. ред. Т. Ф. Алексеєнко ; Український фонд «Благополуччя дітей» / Укр. Фонд «Благополуччя дітей» – К.: ДЦСССДМ, 2008. – I част. – 184 с; II част. – 192 с.; III част. – 104 с. – ISBN 978-966-7815-92-9
-

2. Зверева І. Д. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремень ; Акад. пед. наук України. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – с. 112, 151, 210, 222- 223, 859. – ISBN 978-966-667-281-3
3. Зверева І. Д. Запобігання деінституалізації дітей. Методичний посібник. За заг ред. Зверєвої І. Д., Петрочко Ж. В. -К. –"Надія і житло для дітей", ЮНІСЕФ, - 229 с. авт. -3 др. арк. – // Зверева І. Д. Батьківство в радість. Методичні матеріали для тренера / Авторська інтерпретація та заг. ред. І. Д. Зверева, Г. М. Лактіонова. – К HOLT-In, 2008.- 374 с. – авт. – 5 др. арк.
4. Зверева І. Д. Тренінговий курс «Основ батьківської компетентності» - Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми трудових мігрантів: Наук.-метод. посіб. / За ред. К. Левченко, І. Трубавіної. – Харків, 2008-384 с. (с. 293-363). У співав. Т. Г. Веретенко, Н.Шевченко Авт. – 0,5 др. арк.
5. Зверева І. Д. Соціальний супровід сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах. К.: ДЦСССДМ, 2008. – 250 с. У співав. Петрочко Ж. В.- Заг. ред. та авторських – 2 др. арк
6. Зверева І. Д. Книга для батьків: Посібник до тренінгового курсу «Підготовка кандидатів у прийомні батьки та батьки-вихователі» у трьох частинах. За заг.ред. Т.Алексеєнко. – К.: ДЦСССДМ, УФ «Благополуччя дітей», 2008. – I част. -184 с; II част. – 192 с.; III част. – 104 с. Авторських = 1 част. – 0,75 др.арк.; II част. – 0,5.др.арк.; III част. – 0,5.др.арк.
7. Зверева І. Д. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія. За заг. ред. Зверєвої І. Д. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 336 с. Авторських – 1 др. арк
8. Зверева І. Д. Особливості формування особистості підлітка. Ресурси системи професійно-технічної освіти у профілактиці торгівлі людьми.

- Навчально-методичний посібник. За заг.ред. К.Левченко, І.Трубавіної – К.: 2008. – 312. авт. – 0,5 др. арк.
9. Зверева І. Д. ВІЛ-інфекція: Енциклопедія освіти. Акад.пед.наук України; гол.ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – с. 112. автор – 0,1 др. арк.
 - 10.Зверева І. Д. Група соціальна: Енциклопедія освіти. Акад.пед.наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. – К.:Юрінком Інтер, 2008. – с.151. автор – 0,1 др. арк
 - 11.Зверева І. Д. Дитячі притулки: Енциклопедія освіти. Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – с.210. автор – 0,1 др. арк
 - 12.Зверева І. Д. Добročинність в освіті: Енциклопедія освіти. Акад. пед.наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – с.222-223. автор – 0,2 др. арк
 - 13.Зверева І. Д. Соціально-психологічний тренінг: Енциклопедія освіти. Акад. пед.наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – с.859. автор – 0,1 др. арк
 - 14.Зверева І. Д. Ведення випадку: Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / За заг. ред. Зверєвої І. Д. – К.: Центр навч. літ-ри, 2008. – С. 30-32. – 0,2 др. арк.
 - 15.Зверева І. Д. ВІЛ-інфекція: Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / За заг. ред. Зверєвої І. Д. – К.: Центр навч. літ-ри, 2008. – с. 32-35. – 0,2 др. арк.
 - 16.Зверева І. Д. Добročинність в освіті: Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / За заг. ред. Зверєвої І. Д. – К.: Центр навч. літ-ри, 2008. – С. 71-72. – 0,1 др. арк.

- 17.Зверева І. Д. Етика соціально-педагогічної діяльності: Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / За заг. ред. Зверевої І. Д. – К.: Центр навч. літ-ри, 2008. – с. 77–81. – 0,3 др. арк.
- 18.Зверева І. Д. Культура життєвого самовизначення: Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / За заг. ред. Зверевої І. Д. – К.: Центр навч. літ-ри, 2008. – с. 103—107. – 0,3 др. арк.
- 19.Зверева І. Д. Компетентність: Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / За заг. ред. Зверевої І. Д. – К.: Центр навч. літ-ри, 2008. – с. 107-110. – 0,2 др. арк.
- 20.Зверева І. Д. Криза: Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / За заг.ред. Зверевої І. Д. – К.: Центр навч. літ-ри, 2008. – с. 113–118. – 0,3 др. арк.
- 21.Зверева І. Д. Методи збору інформації: Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / За заг. ред. Зверевої І. Д. – К.: Центр навч. літ-ри, 2008. – с. 127–129. – 0,2 др. арк.
- 22.Зверева І. Д. Оцінка потреб дитини: Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / За заг. ред. Зверевої І. Д. – К.: Центр навч. літ-ри, 2008. – с. 163–165. – 0,2 др. арк.
- 23.Зверева І. Д. Оцінка потреб дитини та її сім'ї: Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / За заг.ред. Зверевої І. Д. – К.: Центр навч. літ-ри, 2008. – с. 165–167. – 0,2 др. арк.
- 24.Зверева І. Д. Оцінювання в соціальній педагогіці: Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / За заг. ред. Зверевої І. Д. – К.: Центр навч. літ-ри, 2008. – с. 167–170. – 0,2 др. арк.
- 25.Зверева І. Д. Парадигми соціальної педагогіки: Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / За заг. ред. Зверевої І. Д. – К.: Центр навч. літ-ри, 2008. – С. 173–177.

- 26.Зверева І. Д. Складні життєві обставини: Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / За заг. ред. Зверевої І. Д. – К.: Центр навч. літ-ри, 2008. – с. 232–234. – 0,2 др. арк.
- 27.Зверева І. Д. Соціальна педагогіка: Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / За заг. ред. Зверевої І. Д. – К.: Центр навч. літ-ри, 2008. – с. 241–243. – 0,2 др. арк.
- 28.Зверева І. Д. Соціально-психологічний тренінг: Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / За заг. ред. Зверевої І. Д. – К.: Центр навч. літ-ри, 2008. – с. 278–279. – 0,1 др. арк.
- 29.Зверева І. Д. Теорії соціальної педагогіки: Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / За заг. ред. Зверевої І. Д. – К.: Центр навч. літ-ри, 2008. – с. 292–294. – 0,2 др. арк.
- 30.Зверева І. Д. Підходи до розробки оцінки потреб дитини та її сім'ї.. Збір. Конференції «Дитина має жити в сім'ї». – С-Питер., 24-28 червня. 2008. авт. – 0,1 др. арк.
- 31.Зверева І. Д. Взаємодія державних і громадських організацій в оптимізації умов соціальної адаптації дитини до середовища прийомної сім'ї. ДСССДМ Всеукраїнська науково-практична конференція (23-24.10.08) м. Київ) «Соціально-педагогічні засади виховання морально гармонійної особистості». Авт. – 0,2 др. арк.

До відомих навчальних посібників, що заклали науково-теоретичну основу підготовки фахівців соціальної сфери варто віднести [1, с. 95]:

1. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. І.Д. Зверевої, Г.М. Лактіонової. – Вид. 2-ге, доп. – К. : Шкільна книга, 2004. – 234 с.
2. Основи батьківської компетентності. Т.Г. Веретенко, І.Д. Зверева / за заг. ред. Зверевої І.Д. – К. : Наук. світ, 2006. – 156 с.

3. Соціальна педагогіки : теорія і технології : підручник / за заг. ред. Зверевої І.Д. – К. : Центр навч. л-ри, 2006. – 316 с.
4. Комплексна допомога бездоглядним та безпритульним дітям : метод. посіб. / за заг. ред. І.Д. Зверевої, Ж.В. Петрочко. – К. : «Калита», 2010. – 376 с.
5. Підвищення виховного потенціалу прийомних батьків та батьків-вихователів : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. І.Д. Зверевої. – К. : «Версо 04», 2011. – 760 с.

Список використаних джерел

1. Безпалько О.В., Петрочко Ж.В. Науковець нової формації // Соціальна педагогіка: теорія і практика. – 2013. – № 4. – С. 91-96.
2. Зверева Ірина Дмитрівна // Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Зверева_Ірина_Дмитрівна
3. Зверева І.Д. Проект «Соціальне образование в Україні»: перспективи розвитку соціальної роботи/соціальної педагогіки Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – № 5. – С.20-23.
4. Інтерв'ю с координатором дитячого Християнського фонду Іриною Дмитрієвною Зверевою // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – № 5. – С.49-52.
5. Наукові праці зі статті Зверева Ірина Дмитрівна на порталі Вісник психології і соціальної педагогіки // Режим доступу: https://www.psyh.kiev.ua/Зверева_Ірина_Дмитрівна.
6. Пам'яті Ірини Дмитрівни Зверевої «Пам'ятаймо» // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2013. – № 4. – С. 89-96.

Кочубей Т.Д., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини